

Голові спеціалізованої вченої ради з присудження ступеня доктора філософії ДФ 79.051.008 у Національному університеті «Чернігівська політехніка» доктору наук державного управління Шестаковській Т.Л.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук з державного управління, професора Грицишена Дмитрія Олександровича на дисертацію Гурського Михайла Миколайовича «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 79.051.008 у Національному університеті «Чернігівська політехніка» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Вивчення дисертації та опублікованих за дослідженою темою наукових праць здобувача, а також матеріалів щодо апробації та практичного впровадження результатів виконаного Гурським Михайлом Миколайовичем наукового дослідження, дає підстави для розгорнутої характеристики актуальності, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, достовірності та наукової новизни одержаних результатів, повноти їх викладу в опублікованих працях та визначення їх відповідності вимогам.

Актуальність теми дисертації

В сучасних умовах на порядку денному науки державного управління стоїть питання фінансового регулювання агропромислового комплексу. Сучасні тенденції аграрного виробництва характеризуються високою складністю, невизначеністю та динамічністю зовнішнього середовища. У зв'язку із цим виникає необхідність постійного моніторингу стану державної політики розвитку аграрного сектору з метою своєчасного виявлення кризових явищ, які можуть призвести до дестабілізації економіки України. Регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору як складова державної політики повинна забезпечити всеохоплюючу модернізацію аграрного сектора України, в т.ч. виведення застарілих потужностей та впровадження у виробництво нових технологій, зниження енергоємності виробництва, створення високотехнологічних галузей. Непослідовність

державної політики та недостатність фінансування значно обмежують можливості господарюючих суб'єктів для їх інноваційно-інвестиційного розвитку. Дієві механізми поєднання та узгодження інтересів і зусиль учасників інноваційно-інвестиційних процесів забезпечать сталий розвиток економіки, заснованої на нових знаннях. В сучасних умовах актуальності набуває проблема раціоналізації структури інвестицій підприємств аграрного виробництва, а також активізації інвестування у інноваційні продукти та технології. Переваги інноваційного чинника в забезпеченні конкурентоспроможності аграрного виробництва сьогодні є очевидним, а його вплив на виробництво – радикальним і комплексним.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується її використанням у процесі виконання науково-дослідної роботи Національного університету «Чернігівська політехніка» – «Оцінювання та прогнозування інноваційних можливостей розвитку регіональної системи» (ДР № 0112U005799), в межах якої автором запропоновано напрями підвищення ефективності фінансового регулювання агропромислового комплексу; «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (ДР № 0114U004425), де особисто дисертантом запропоновано стратегічні та операційні цілі й завдання державної політики фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Відтак, дисертаційна робота Гурського Михайла Миколайовича виконана на актуальну тему, висвітлення якої є своєчасним та обґрунтовує новий підхід до вирішення наукової задачі, що виявляється у розробці нових концептуальних підходів та науково-практичних рекомендацій щодо розвитку агропромислового комплексу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість одержаних наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечено комплексним використанням загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень. При формуванні понятійно-категоріального апарату задіяні методи аналізу і синтезу, узагальнення та наукової абстракції. Аналіз підходів до розуміння сутності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, його складових здійснювався із використанням діалектичного і системно-структурного методів. Застосування історико-логічного методу, індукції та дедукції дало змогу дослідити теоретико-методологічні засади фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу у контексті досягнення стратегічних цілей механізмів фінансового регулювання. Під час дослідження сучасного стану агропромислового комплексу, в тому числі у контексті оцінки результативності інструментів державного фінансового

регулювання агропромислового комплексу застосовано розрахунково-аналітичні методи спостереження, вимірювання і порівняння. Факторний і ретроспективний аналіз, метод статистичних та експертних оцінок застосовувався при виявленні ключових проблем та перспектив розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. При обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу використовувалися евристичні методи, а також методи логічного узагальнення, моделювання та екстраполяції.

Вибір методологічних підходів зумовлений завданням всебічного аналізу сучасного стану фінансового регулювання агропромислового комплексу та необхідністю виокремлення особливостей його розвитку. Уміння застосувати теоретико-методичну підготовку для вирішення фундаментальних та прикладних питань дослідження підтверджується здійсненим дисертантом моделюванням запропонованих заходів для забезпечення розвитку агропромислового комплексу у рамках комплексної оцінки показників ефективності формування її стратегії.

Крім того, автором було опрацьовано значну кількість закордонних і вітчизняних інформаційних джерел в аспекті формування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; наукові праці з проблематики оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; спеціалізовані галузеві періодичні видання; аналітичні та статистичні дослідження; статистична інформація і публікації міжнародних організацій. Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, логікою та чітко поставленими завданнями, опрацюванням великої кількості статистичних, аналітичних, нормативно-правових матеріалів.

Поставлена мета відповідає темі дисертаційної роботи. Досягнення окресленої мети розкривається у комплексі завдань, причому головна увага дисертантом зосереджується на дослідженні питань, пов'язаних із теоретичним узагальненням сутності сталого економічного розвитку аграрної галузі, його складових, особливостей розвитку сільського господарства та розробки практичних рекомендацій з удосконалення державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України. Висновки є узагальненням досліджень та основою формулювання практичних рекомендацій.

У першому розділі досліджено державне регулювання агропромислового комплексу як систему скоординованих дій (напрямів, форм, методів, важелів, інструментів) органів державної влади щодо їх

прямого та непрямого впливу на суб'єктів господарювання для досягнення ефективності функціонування агропромислового комплексу; фінансове регулювання агропромислового комплексу – як складову частину механізму державного регулювання агропромислового комплексу, що передбачає фінансовий засіб впливу на розвиток агропромислового комплексу шляхом стимулювання концентрації фінансових ресурсів використовуючи відповідні форми, методи та інструменти. Розкрито структуру механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу з точки зору концепції системності, що включає низку елементів: суб'єкти регулювання (державні органи влади); інструментарій (форми, методи та інструменти); об'єкт регулювання (агропромисловий комплекс); стратегічні цілі та індикатори фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; ефекти, які генеруються в процесі реалізації механізму. Запропоновано інструменти механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та його форми здійснення. Визначено, що головною метою оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є формування і забезпечення умов для активізації виробничо-господарських, соціально-економічних процесів в аграрному виробництві.

У другому розділі доведено, що фінансовий механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу слід формувати виходячи з кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків, наявних і потенційних можливостей аграрного сектора. Здійснено аналіз законодавства України щодо аграрного сектора, на основі чого визначено поняття фінансового забезпечення агропромислового комплексу, яке представляє собою систему заходів держави, орієнтованих на задоволення потреб суб'єктів агропромислового комплексу у фінансових ресурсах на відповідний період. Доведено, що фінансове забезпечення агропромислового комплексу в Україні відбувається, в основному, за рахунок власних ресурсів суб'єктів господарювання, які на сьогоднішній день у частці фінансування є значними, однак недостатніми для ефективного функціонування. Це дозволило автору до основної проблеми фінансового забезпечення сучасного агропромислового комплексу віднести недостатність кредитних ресурсів, їх високу вартість, складний механізм одержання та відсутність можливості передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення в заставу тощо. В результаті зроблено висновок, що механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу в ЄС характеризується такими особливостями: по-перше, фінансовий вплив на розвиток аграрного сектора (фінансування, дотації, інтервенції тощо) у контексті реалізації середньострокових та довгострокових програм розвитку; по-друге,

стандартизація умов щодо якості продукції та безпеки харчування, і саме головне, це забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій.

У третьому розділі доведено, що одним з важливих інструментів механізму фінансово-кредитного регулювання аграрного виробництва є державна підтримка суб'єктів аграрного бізнесу через здешевлення відсоткової ставки по кредитах; а отже, першочерговим завданням з удосконалення кредитування аграрного виробництва є перегляд нормативно-законодавчої бази, удосконалення інструментів застави, вирішення питань захисту прав кредиторів і позичальників, актуалізація за реалізація нових нетрадиційних інструментів механізму фінансово-кредитного регулювання: фінансового лізингу, факторингу, форфейтингу, та інших інструментів залучення кредитних ресурсів. Автором розроблено відповідні практичні рекомендації – вдосконалити порядок визначення суб'єктів одержання підтримки через диференційований розподіл бюджетних коштів у розрізі заходів підтримки за соціально-економічною ефективністю; передбачити оптимізацію кількості бюджетних програм підтримки аграрного виробництва, покращити їх структуру та зміст з дотриманням логічної послідовності запровадження за їх пріоритетністю, черговістю, термінами виконання та обсягами фінансування; закріпити на законодавчому рівні стимулюючої ролі бюджетної підтримки з метою забезпечення збільшення обсягів виробництва вітчизняної конкурентоспроможної аграрної продукції та просування її на внутрішньому і світовому ринках. Стверджується, що одним з напрямів підвищення ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є проведення структурних реформ та системних інституційних змін, що передбачає: розробку стратегій фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах ефективності використання наявного фінансового потенціалу; модернізацію сировинної сектору; структурну переорієнтацію для впровадження органічного землеробства, інтенсивного тваринництва та рослинництва; використання інвестиційних стимулів для підтримки інноваційно-інвестиційних зрушень в аграрному виробництві; використання переваг державно-приватного партнерства у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; зміна орієнтирів у виробничій, експортній, організаційній та інвестиційній структурі аграрного бізнесу з метою усунення існуючих диспропорцій. Показано, що напрями удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції, на нашу думку, перш за все повинні передбачати особливості функціонування вітчизняного агропромислового комплексу в умовах СОТ.

Отже, зміст дисертації, структура та виклад науково-прикладних розробок свідчать про завершеність наукового дослідження, в якому розв'язано актуальне завдання щодо комплексного науково-практичного аналізу механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та визначення стратегічних напрямів їх удосконалення.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору. Матеріали дисертації були предметом розгляду і дискусій на науково-практичних конференціях, в тому числі міжнародних.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Достовірність результатів проведеного дослідження забезпечена методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу різноманітних взаємодоповнюючих методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Дисертаційна робота М.М. Гурського становить завершене наукове дослідження, в якому проведено ґрунтовний аналіз механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Заслуговує позитивної оцінки обґрунтування положення щодо формування структурно-функціонального конструкту організаційно-інституційних засад реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

У роботі автор демонструє не досконалість в Україні належних методологічних засад та практичного інструментарію стосовно оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. Це спонукало до розробки методичних підходів до оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який, на відміну від існуючих, передбачає поєднання статистичних і оптимізаційних методів (трендового, кореляційного-регресійного аналізу та інтегральної моделі прогнозування), ідентифікацію факторів, що визначають альтернативні напрями фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та ґрунтується на 4 взаємопов'язаних етапах.

Важливим здобутком є систематизація інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, яка, на відміну від існуючих, передбачає три комплексні класифікаційні групи.

Автором запропоновано стратегічні заходи організаційно-економічного забезпечення розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає: забезпечення потреб аграрного виробництва у кредитних ресурсах; функціонування ефективної системи оподаткування; формування ефективної системи страхування;

вдосконалення системи прямої державної фінансової підтримки; забезпечення потреб розвитку агропромислового комплексу в інвестиційних ресурсах і дозволяє на рівні конкретних рекомендацій реалізувати запропоновані теоретико-методичні розробки.

Особливий інтерес становлять науково-практичні концепти системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, що дозволяють забезпечити взаємодію державного й ринкового регулювання, сприяють підвищенню ефективності функціонування агропромислового комплексу за рахунок прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень з метою отримання об'єктивних даних про фінансово-виробничий стан агропромислового комплексу; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки суб'єктами господарювання; розподіл коштів у відповідності до вимог євроінтеграції; підвищення ефективності використання наданих коштів.

Детальний аналіз механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу дозволив автору зробити обґрунтовані та самостійні висновки і пропозиції.

Отже, узагальнення, висновки і рекомендації мають як теоретико-методичне значення, так і практичне застосування: розширено наукові підходи до трактування понять «механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу», «система реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу»; систематизовано інструменти механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; концептуальний підхід до формування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; теоретично-концептуальні напрями системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; здійснено аналіз сучасного стану та особливостей функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; удосконалено методичний підхід до оцінки цільової ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; узагальнено положення щодо формування ефективної структури системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу; розроблено комплекс стратегічних заходів організаційно-економічного забезпечення розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Повнота викладу у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Результати, отримані в процесі дослідження, знайшли відображення у 6 наукових працях, з них: 3 статті у наукових фахових виданнях України, обсягом 1,6 друк.арк.; 1 стаття у зарубіжному виданні обсягом 0,6 друк.арк.; публікацій у збірниках тез доповідей конференцій обсягом 0,5 друк.арк. Загальний обсяг публікацій становить 2,7 друк. арк.

Дисертаційна робота Гурського М.М. відповідає «Положенню про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі та докторантурі» Національного університету «Чернігівська політехніка» та Кодексу академічної доброчесності Національного університету «Чернігівська політехніка». Дисертаційна робота Гурського М.М. перевірена на унікальність тексту, що підтверджено відповідною довідкою. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних положень, методичних підходів і висновків щодо удосконалення, розробки та реалізації заходів у напрямку формування ефективних механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. Основні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які підлягають широкому застосуванню як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності.

Достовірність отриманих результатів засвідчують відповідні розробки Гурського М.М., які мають практичне значення і знайшли своє застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними довідками про впровадження, зокрема: Верховної ради України (довідка про впровадження № 05-4/02-1 від 15.02.2021), Семенівської міської ради Чернігівської області (довідка про впровадження № 01-20/1469 від 31.05.2021), Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 01-07/75 від 08.07.2021), Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук (довідка про впровадження № 01-11/341 від 08.07.2021).

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертаційна робота М.М. Гурського складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Логічна структура побудови змісту дисертаційної роботи засвідчує високий професійний рівень дисертанта. Матеріал викладено послідовно і відповідно до завдань та структури дисертації. Повний обсяг основного тексту

дисертації становить 223 сторінки, а список використаних джерел налічує 212 позицій.

Основні наукові положення дисертації викладено переконливо і логічно, висновки та рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень. Достовірність практичних розробок автора підтверджується відповідними довідками.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи належний рівень обґрунтування і достатню переконливість теоретичних, аналітичних і методичних положень дисертації Гурського М.М., її цілісність та завершеність, необхідно звернути увагу на окремі недоліки при розкритті питань та дискусійні положення, наявні в роботі:

1. Понятійно-термінологічний апарат дисертаційної роботи є недостатньо чітким і потребує більш глибокого обґрунтування. Наприклад, досить спірним є підхід автора дисертації до визначення змісту та сутності поняття «механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу». Згідно з позицією автора дисертації, це поняття відображає «систему дій, яка містить комплекс організаційно-адміністративних, юридичних, соціально-економічних засобів, упорядкованих певним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху реалізації фінансово-кредитних інтересів суб'єктів агропромислового комплексу; спосіб перетворення фінансових ресурсів державного регулювання на відповідні результати державної політики» (параграф 1.2). Проте, система методів, інструментів й заходів може створювати передумови не лише для ефективного функціонування суб'єктів агропромислового комплексу, а й для втрати ними мотивації розвитку, що відомо із вітчизняної практики. Окрім того, у запропонованому визначенні не досить вдало застосоване словосполучення «фінансово-кредитних інтересів», яке допускає множинність трактувань.

2. Автором логічно запропоновано напрями системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, що дозволяють забезпечити взаємодію державного й ринкового регулювання (параграф 3.1 дисертації), однак з поданого тексту незрозуміло чи подані результати є авторськими, чи зроблені на основі узагальнення інших наукових праць. Викликає дискусію і зміст наведених напрямів, наприклад, запропонований автором опис другого елементу – збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки суб'єктами господарювання. На наш погляд, доцільно передбачити можливості щодо формування критеріїв такої ефективності.

3. На рис. 3.1 схематично представлена функціональна система

реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні. Дисертаційна робота істотно виграла б, якщо у запропонованій схемі було б розкрито місце та функції державно-приватного партнерства. У першому розділі варто було б розглянути зарубіжний досвід реалізації механізмів державно-приватного партнерства, конкретизувати його слабкі та сильні сторони, а в третьому – запропонувати можливі варіанти застосування їх у агропромисловому комплексі України.

4. Робота значно виграла б за наявності у ній напрямів адаптації саме європейського досвіду щодо фінансового регулювання агропромислового комплексу із використанням кластерної моделі управління в контексті перспектив реалізації Україною плану дій з виконання Угоди про асоціацію з ЄС, визначивши можливий інструментарій, який доцільно імплементувати згідно з вимогами директив і регламентів ЄС. Це б суттєво підвищило практичне значення дисертаційного дослідження.

5. У другому розділі здійснено аналіз стану та особливостей фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні. Автор робить висновок про наявність сукупності проблем «недостатність кредитних ресурсів, їх висока вартість, складний механізм одержання та відсутність можливості передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення в заставу тощо». Таке твердження очевидно відповідає дійсності, однак вбачається недостатньо аргументованим і дещо поверхневим, оскільки в роботі відсутнє обґрунтування цілісної системи показників результативності механізмів фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні.

Вказані дискусійні положення та побажання відображають власну наукову позицію опонента і не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Загальний висновок

Дисертація Гурського Михайла Миколайовича «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу» є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми, містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних і практичних питань, пов'язаних із удосконалення політики держави у напрямку сталого економічного розвитку агропромислового комплексу України.

Представлені в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації і пропозиції в комплексі поглиблюють теоретичні засади та практичні аспекти прийняття ефективних рішень з питань державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. У дисертації отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні результати, що в сукупності сприяють підвищенню ефективності функціонування як державної політики в цілому,

так і окремих її складових.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені здобувачем наукові завдання вирішені повною мірою і таким чином мету дослідження досягнуто. Основні положення дисертації, що задекларовані здобувачем містять елементи наукової новизни, рівень яких визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Отже, Гурського Михайла Миколайовича «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу» виконана на належному теоретичному і методологічному рівнях, відповідає за своїм змістом і сукупністю отриманих наукових результатів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 9, 10, 11, 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 979 від 21.10.2020 та № 608 від 09.06.2021, а її автор, Гурський Михайло Миколайович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:

Декан факультету публічного управління та права

Державного університету

«Житомирська політехніка»

Доктор наук з державного управління,

Професор

Димитрій ГРИЦИШЕН

Підпис Димитрія ГРИЦИШЕНА засвідчую:

Секретар Вченої ради, учений секретар

Державного університету

«Житомирська політехніка»

Лариса СЕРГІЄНКО